

INHOUDSOPGAVE

Algemene inleiding	23
Deel I Toegenomen aandacht voor de kwetsbaarheid van een verdachte in het strafrechtelijk vooronderzoek	
I De positie van de kwetsbare verdachte in de Europese en Belgische regelgeving	35
I.1 De kwetsbaarheid van een verdachte als relevante factor in de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens	35
I.1.1 De kwetsbaarheid van een verdachte en het recht op een eerlijk proces	35
I.1.2 De “bijzonder kwetsbare positie” van iedere (van zijn vrijheid beroofde) verdachte	37
I.1.3 De kwetsbaarheid van de minderjarige verdachte	39
I.1.4 De “(bijzonder) kwetsbare” verdachte	40
I.2 De ontwikkelingen op het niveau van de Europese Unie	43
I.2.1 Het algemeen kader	43
I.2.2 De zijdelingse aandacht voor de kwetsbare verdachte in rechtsinstrumenten ter versterking van een aantal procedurele rechten	47
I.2.3 De Aanbeveling inzake procedurele rechten voor kwetsbare verdachten en beklaagden	50
I.2.3.1 Het toepassingsgebied	50
I.2.3.2 De vaststelling van de kwetsbaarheid van de verdachte of beklagde	53
I.2.3.3 Het recht op bijstand	54
I.2.3.4 De aanwezigheid van een wettelijke vertegenwoordiger of een geschikte volwassene	55
I.2.3.5 De audiovisuele opname van het verhoor	58
I.2.3.6 De aanvullende waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	58
I.2.4 De Richtlijn 2016/800 betreffende procedurele waarborgen voor kinderen die verdachte of beklagde zijn in een strafprocedure	59
I.2.4.1 Het toepassingsgebied	59

	I.2.4.2	De individuele beoordeling van de specifieke behoeften van de minderjarige	61
	I.2.4.3	Het recht op bijstand	61
	I.2.4.4	De aanwezigheid van een geschikte volwassene	62
	I.2.4.5	De audiovisuele opname van het verhoor	63
	I.2.4.6	De aanvullende waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	63
	I.2.5	Een toegenomen maar ongelijke aandacht voor kwetsbare verdachten en beklaagden	64
I.3		De ontwikkelingen in België	67
	I.3.1	Inleiding	67
	I.3.2	De wettelijke regeling van het politieel verhoor tot 2012	70
	I.3.2.1	Bij wijze van achtergrond: de afwezigheid van een advocaat bij het verhoor	70
	I.3.2.2	De initiële reactie van het Hof van Cassatie op het Salduz-arrest	71
	I.3.2.3	Het arrest van het Hof van Cassatie van 23 november 2010	73
	I.3.2.4	De verfijning van het standpunt van het Hof van Cassatie	74
	I.3.3	De wettelijke regeling van het politieel verdachtenverhoor naar aanleiding van de Wet Consultatie- en Bijstandsrecht van 13 augustus 2011	77
	I.3.3.1	Terughoudendheid ten aanzien van de advocaat als nieuwe actor	77
	I.3.3.2	De kwetsbaarheid van de verdachte als criterium voor de verantwoording van beperkingen op het recht op toegang tot een advocaat	81
	I.3.3.3	De introductie van bijzondere waarborgen voor “kwetsbare personen”	85
	I.3.3.4	De verdere evolutie in de rechtspraak van het Hof van Cassatie	88
	I.3.4	De huidige regeling van het politieel verdachtenverhoor naar aanleiding van de Wet van 21 november 2016	93
	I.3.4.1	Een verruimde bijstand van de advocaat tijdens het verhoor: van passieve aanwezigheid naar actieve betrokkenheid	93
	I.3.4.2	De toegenomen aandacht voor de kwetsbaarheid van verdachten	95

I.3.4.3	De verdere verfijning van de rechtspraak van het Hof van Cassatie	97
I.3.5	Aanvullende waarborgen bij het verhoor van “kwetsbare personen”	99
I.3.5.1	De bewoordingen van de mededeling van de procedurele rechten	99
I.3.5.2	De toepassing van de regeling inzake minderjarigen	100
I.3.5.3	De audiovisuele opname van het verhoor	102
I.3.5.4	Het gebruik van de polygraaf	104
I.3.5.5	Voor de “kwetsbare verdachte” relevante waarborgen in geval van arrestatie of voorlopige hechtenis	105
I.3.6	De verhouding met de toerekeningsvatbaarheid en internering van beklaagden	106
I.4	Besluit	107
II	Rechtspsychologisch onderzoek inzake de kwetsbaarheid van verdachten en beklaagden	111
II.1	De context van het rechtspsychologisch onderzoek	111
II.1.1	Een overwegend Angelsaksische onderzoekstraditie	111
II.1.2	De accusatoire strafprocedure als referentiekader	112
II.1.3	De relevantie van het rechtspsychologisch onderzoek voor de inquisitoire strafprocedure	114
II.2	Drie dominante invalshoeken	116
II.3	De eerste invalshoek: het onderzoek naar valse bekentenissen	118
II.3.1	Situering	118
II.3.2	Het fenomeen van valse bekentenissen kort geschetst	120
II.3.3	Situationele risicofactoren voor valse bekentenissen	123
II.3.3.1	Concept en afbakening	123
II.3.3.2	Isolatie	123
II.3.3.3	Slaapdeprivatie en vermoeidheid	124
II.3.3.4	De duur van het verhoor	125
II.3.3.5	Verhoortechnieken	126
II.3.4	Het onschuldig zijn als risicofactor voor valse bekentenissen	133
II.3.5	Persoonsgebonden risicofactoren voor valse bekentenissen	135
II.3.5.1	Concept en afbakening	136
II.3.5.2	Minderjarigheid, etniciteit en geslacht	139

II.3.5.3	Schizofrenie	141
II.3.5.4	Verstandelijke beperking	143
II.3.5.5	Alcohol- of drugsverslaving en acuut alcohol- of drugsmisbruik	145
II.3.5.6	Aandachtsdeficiëntie-/hyperactiviteitsstoornis (ADHD)	147
II.3.5.7	Suggestibiliteit, meegaandheid, de geneigdheid om in te stemmen en fantasierijkheid	148
II.3.5.8	Geheugenproblemen	150
II.4	De tweede invalshoek: het onderzoek naar de geschiktheid om te worden verhoord	152
II.4.1	De achtergrond: specifieke bepalingen inzake kwetsbare ver- dachten in de <i>PACE Act</i> van 1984	153
II.4.2	<i>Fitness for interview</i> : de ontwikkeling van het concept in de rechtspychologische literatuur	155
II.4.3	De wettelijke regeling inzake de <i>fitness for interview</i>	157
II.4.4	De factoren gerelateerd aan de (on)geschiktheid om te worden verhoord	158
II.4.4.1	De persoonlijkheid van de verdachte	159
II.4.4.2	De mentale en lichamelijke toestand van de ver- dachte	159
II.4.4.3	Het verhoor en de algehele omstandigheden van de vrijheidsberoving	162
II.5	De derde invalshoek: het onderzoek naar de geschiktheid om terecht te staan	163
II.5.1	<i>Competency to stand trial</i> : concept en achtergrond	163
II.5.2	Het verband met de kwetsbaarheid van beklaagden	166
II.5.3	De factoren gerelateerd aan de geschiktheid om terecht te staan	166
II.5.3.1	Sociaal-demografische variabelen	168
II.5.3.2	Rechtspychologische/criminologische variabe- len	169
II.5.3.3	Klinische variabelen	169
II.6	De samenhang tussen de drie invalshoeken	171
III	Besluit bij deel I	175
III.1	Verscheidene perspectieven met een zekere doorsnede	175
III.2	De nood aan een integratie van de juridische en rechtspycholo- gische perspectieven	178

Deel II Naar een theoretisch kader voor de kwetsbaarheid van een verdachte in het kader van het strafrechtelijk vooronderzoek

IV De uitoefening van procedurele rechten als centraal concept	183
IV.1 De procedurele rechten als gemeenschappelijke noemer van het juridische en rechtspsychologische perspectief	183
IV.2 De noodzakelijke voorwaarden voor de uitoefening van de procedurele rechten	189
IV.2.1 De kennis van de procedurele rechten en van de beschuldiging	191
IV.2.2 Het begrijpen van de procedurele rechten en van de beschuldiging	192
IV.2.3 Het nemen van een beredeneerde beslissing over de uitoefening van de procedurele rechten	194
IV.3 De cruciale rol van de raadsman van de verdachte	196
IV.4 De context waarin de procedurele rechten worden uitgeoefend	199
IV.4.1 De aard van de strafzaak	199
IV.4.2 De complexiteit van de procedure	200
IV.4.3 Het reeds beschikbare bewijsmateriaal	201
IV.4.4 De eventuele vrijheidsberoving	202
IV.4.5 De multiculturele samenleving	203
V Een interactieve en dynamische benadering van de kwetsbaarheid van een verdachte	205
V.1 De uitgangspunten	205
V.2 De schematische weergave van het theoretische kader	208
V.3 De cognitieve capaciteiten en vaardigheden van een verdachte	209
V.3.1 Het uitgangspunt	209
V.3.2 Taalvaardigheden	212
V.3.3 Het aandachts- en concentratievermogen	214
V.3.4 Het redeneervermogen	214
V.3.5 Het geheugen	214
V.3.6 De lichamelijke toestand en middelengebruik	215
V.4 De interactie tussen de verdachte, zijn raadsman en de politie en justitiële autoriteiten	216
V.4.1 Inleiding	216
V.4.2 De ingesteldheid en competenties van de politie en justitiële actoren	217
V.4.3 Het verloop van het verhoor	218

V.4.3.1	Het tijdstip	219
V.4.3.2	De kennisgeving van de rechten	220
V.4.3.3	De verhoortechnieken en de gestelde vragen	223
V.4.3.4	De duur van het verhoor en het aantal verhoren	226
V.4.3.5	Het optreden van de raadsman van de verdachte	226
V.4.4	De interactie bij de andere onderzoeksdaden	228
VI	Besluit bij deel II	231
VI.1	Een alternatieve benadering van de kwetsbaarheid van een verdachte	231
VI.2	De meerwaarde en beperkingen van het vooropgestelde theoretische kader	232
Deel III De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte		
VII	Het belang van een vroegtijdige vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	237
VII.1	De risico's van een gehypothekeerde uitoefening van de procedurele rechten als uitgangspunt	237
VII.1.1	De schending van het recht op een eerlijk proces	238
VII.1.2	Valse bekentenissen	239
VII.1.2.1	Het afleggen van een valse bekentenis	239
VII.1.2.2	De non-detectie van een afgelegde valse bekentenis	240
VII.1.3	Andere onwenselijke risico's	242
VII.1.4	Gerechtelijke dwalingen	244
VII.2	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte door de politie en justitiële actoren	250
VII.3	De raadsman als primaire actor om de kwetsbaarheid van een verdachte vast te stellen	252
VIII	De informatiebronnen voor de vaststelling van kwetsbaarheid door de raadsman van de verdachte	255
VIII.1	Bij wijze van voorafgaande kanttekening: het recht om zichzelf te verdedigen als beperking op de mogelijkheden van de raadsman	255
VIII.2	De bijstand in het kader van het verhoor	257
VIII.2.1	Het vertrouwelijk voorafgaand overleg	257
VIII.2.2	De eigenlijke verhoorbijstand	260
VIII.2.3	De audiovisuele opname van het verhoor	262

VIII.3 De bijstand in het kader van andere onderzoekshandelingen	263
VIII.3.1 De wedersamenstelling van de feiten	264
VIII.3.2 De (meervoudige) confrontatie	265
VIII.3.3 Het deskundigenonderzoek	266
VIII.4 Het overleg tussen de raadsman en de verdachte buiten het kader van onderzoeksdaden	269
VIII.5 Het strafdossier als informatiebron	270
VIII.5.1 De samenstelling van het strafdossier	270
VIII.5.2 De regeling inzake de inzage in en het afschrift van het strafdossier	273
VIII.5.3 De beperkte waarde van het strafdossier voor de vaststelling van kwetsbaarheid	276
VIII.5.3.1 Beperkte vormvereisten voor een proces-verbaal van verhoor	277
VIII.5.3.2 Bedreigingen voor de accuraatheid van een proces-verbaal	278
VIII.6 Besluit	280
IX Een exploratieve bevraging bij Vlaamse strafrechtadvocaten	283
IX.1 Het uitgangspunt	283
IX.2 De gehanteerde methode	284
IX.2.1 De keuze voor een kwalitatieve benadering	284
IX.2.2 Semigestructureerde interviews als dataverzamelingstechniek	285
IX.2.3 De steekproeftrekking en de respondenten	289
IX.2.4 Het verloop van de interviews	294
IX.2.5 De data-analyse	295
IX.2.6 De kwaliteit van de interviews en de data-analyse	296
IX.2.7 De weergave van de resultaten	298
IX.3 De invulling van het begrip kwetsbaarheid door de bevroegde advocaten	299
IX.3.1 Inleiding: kwetsbaarheid als impliciet en moeilijk te omschrijven concept	299
IX.3.2 Minderjarigheid, afkomst en geslacht	300
IX.3.3 De aanwezigheid van een psychische problematiek	302
IX.3.3.1 Mentale stoornissen	302
IX.3.3.2 De samenhang met de ontoerekeningsvatbaarheid en internering van een verdachte	304

IX.3.3.3	De samenhang met pro-Deogerechtigde verdachten	304
IX.3.4	Middelengebruik	305
IX.3.5	De lichamelijke toestand van de verdachte	306
IX.3.6	De vrijheidsberoving	307
IX.3.7	De omstandigheden en het verloop van het verhoor	308
IX.3.7.1	Het ervaren van stress omwille van het verhoord worden	308
IX.3.7.2	Het tijdstip en de duur van het verhoor	309
IX.3.7.3	De wijze waarop de verdachte wordt verhoord	310
IX.3.7.4	De bijstand door een raadsman als compenserende factor	311
IX.3.8	De betrokkenheid als verdachte in een strafprocedure	311
IX.3.9	De inhoud van de afgelegde verklaring en een eventuele (valse) bekentenis als nefaste uitkomst	312
IX.3.10	De terugkoppeling naar het theoretische kader: de interactieve en dynamische benadering van de mate waarin een verdachte zijn procedurele rechten kan uitoefenen	313
IX.4	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	315
IX.4.1	Inleiding	315
IX.4.2	De wijze waarop de kwetsbaarheid wordt vastgesteld tijdens het strafrechtelijk vooronderzoek	318
IX.4.2.1	Indicatoren tijdens een gesprek met de verdachte	318
IX.4.2.2	Informatie afkomstig van de betrokken politieambtenaren	326
IX.4.2.3	Het verhoor als informatiebron	327
IX.4.2.4	Contact met de familie van de verdachte	328
IX.4.2.5	Vaststellingen in het kader van bijstand tijdens andere onderzoeksdaden	329
IX.4.2.6	De inzage in het dossier	330
IX.4.3	Enkele randvoorwaarden en belemmeringen voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	335
IX.4.3.1	Mensenkennis, aanvoelen en ervaring als leidmotief en de beperkte aandacht voor de kwetsbaarheid van verdachten in de opleiding	335
IX.4.3.2	De motivatie en interesse van de raadsman	339
IX.4.3.3	De afstand van het recht op bijstand door een advocaat	340

IX.4.4	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte als gedeelde verantwoordelijkheid?	342
IX.4.4.1	De vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte als onderdeel van het takenpakket van de advocaat van de verdachte	342
IX.4.4.2	De politie als bekwame behulpzame partner?	344
IX.5	De door advocaten genomen maatregelen bij de vaststelling van een kwetsbaarheid van hun cliënt	345
IX.5.1	De ten aanzien van de cliënt genomen maatregelen	347
IX.5.2	De in het kader van een verhoor genomen maatregelen	348
IX.5.3	Het vragen van bijkomende onderzoekshandelingen	352
IX.5.4	De verhouding met de politionele en justitiële actoren als belangrijke factor	352
IX.6	Besluit	354
X	Besluit bij deel III	359
X.1	De vroegtijdige vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte: een moeilijke, maar noodzakelijke taak van de advocaat	359
X.2	De noodzaak van een leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	361
Deel IV Een leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte in het kader van een strafrechtelijk vooronderzoek		
XI	De constructie van de leidraad: een theoretische, juridische en praktische benadering	365
XI.1	De gehanteerde methode voor de constructie van de leidraad: een integratie van de juridische, (rechts)psychologische en empirische perspectieven	365
XI.2	Bestaande instrumenten als referentiekader voor de constructie van de leidraad	366
XI.2.1	Psychologische instrumenten	366
XI.2.1.1	De vaststelling van specifieke mentale stoornissen	366
XI.2.1.2	De vaststelling van de geschiktheid om te worden verhoord	372
XI.2.1.3	Het meten van aan het verhoor gerelateerde persoonlijkheidstrekken	377

XI.2.1.4	De vaststelling van de geschiktheid om terecht te staan	379
XI.2.1.5	De aandacht voor het veinzen van symptomen	382
XI.2.2	Instrumenten ontwikkeld ten behoeve van politieambtenaren	385
XI.2.3	Specifiek voor de raadsman ontwikkelde tools als hulpmiddel voor de identificatie van de kwetsbaarheid van de verdachte	387
XI.2.3.1	Een richtsnoer voor het vaststellen van de kwetsbaarheid van de verdachte	387
XI.2.3.2	De toolkit van <i>The Advocate's Gateway</i>	390
XI.2.3.3	De Nederlandse handreiking LVB voor strafrechtadvocaten	392
XI.2.3.4	De aandacht voor de kwetsbaarheid van een verdachte in de opleiding van advocaten in België	393
XI.2.4	De meerwaarde en de beperkingen van de bestaande instrumenten	395
XI.3	De inhoud van de leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	397
XI.3.1	De vorm en structuur van de leidraad	397
XI.3.2	De in de leidraad opgenomen indicatoren	398
XI.4	Besluit	402
XII	Een eerste indicatie van de toepasbaarheid en de meerwaarde van de leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	405
XII.1	Het opzet van een eerste toetsing van de meerwaarde van de leidraad	405
XII.2	De gehanteerde methode	406
XII.2.1	Input van de beoogde doelgroep als uitgangspunt	406
XII.2.2	Een kwalitatieve benadering: de keuze voor een focusgroep	406
XII.2.3	Sleutelfiguren als participanten	407
XII.2.4	Het verloop van de focusgroep	409
XII.2.5	De analyse van de verkregen informatie	410
XII.3	De uitkomst: de praktische relevantie van de leidraad	411
XII.3.1	De doelstelling en praktische toepassing van de leidraad	411
XII.3.2	De mate waarin de in de leidraad opgenomen indicatoren volledig en duidelijk zijn	413
XII.3.3	De lay-out en opbouw van de leidraad	416

XII.4 Een aangepaste versie van de leidraad in navolging van de eerste toetsing	417
XII.5 Besluit	418
XIII Besluit bij deel IV	419
XIII.1 De meerwaarde van een nieuw instrument om de vaststelling van de kwetsbaarheid van verdachten te faciliteren	419
XIII.2 Enkele beschouwingen met het oog op een nadere toetsing van de leidraad	421
Deel V Algemeen besluit	
XIV De onderzoeksvragen beantwoord	425
XIV.1 De conceptualisering van kwetsbaarheid in strafprocedures	425
XIV.2 De vaststelling van kwetsbaarheid door de raadsman van de verdachte	426
XV Naar een adequate benadering van kwetsbaarheid in strafprocedures	429
XV.1 Beleidsmatige en praktische implicaties van het onderzoek	429
XV.2 Suggesties voor toekomstig onderzoek in het licht van de meerwaarde en beperkingen van het gevoerde onderzoek	438
Bibliografie	443
Bijlage De leidraad voor de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte	489